

- Άρθρα σε εφημερίδες
 5 Μαρτίου 2001, «Hague Warns of Britain as a "Foreign Land" Under Labour» (Nicholas Watt), *Guardian*.
 28 Μαρτίου 2001, «Tory Rapped for Saying Enoch Powell Was Right» (Michael White), *Guardian*.
 4 Απριλίου 2001, «Chicken Tikka Britain is New Cook Recipe» (Patrick Wintour), *Guardian*.
 20 Απριλίου 2001, «"No Go for Whites" in Race Hotspot» (Jeevan Vasagar, David Ward, Abigail Etim και Matt Keating), *Guardian*.
 20 Απριλίου 2001, «Attacks Lead to Fears of No-Go Zones for Whites» (Ian Cobain), *The Times*.
 22 Απριλίου 2001, «Bloody Riots Waiting to Happen in the Ghettos that Divide a City» (Paul Harris), *Observer*.
 28 Απριλίου 2001, «The Five Words that Baffle Oldham Asians» (Jeevan Vasagar και David Ward), *Guardian*.
 28 Μαΐου 2001, «When Frustration Erupts» (κεντρικό άρθρο), *Guardian*.
 1 Ιουνίου 2001, «Councillor's Home Suffers Petrol Bomb Attack» (Staff and agencies), *Guardian*.
 3 Ιουνίου 2001, «Far Right Plot to Provoke Race Riots» (Paul Harris), *Observer*.
 12 Σεπτεμβρίου 2001, «MP Urges Review of Immigration Law» (Staff and agencies), *Guardian*.
 10 Δεκεμβρίου 2001, «Blunkett in Furore Over "British Test"» (Sarah Womack), *Telegraph*.
 17 Σεπτεμβρίου 2002, «Vaz Attacks Blunkett over Asian Comment» (Benedict Brogan), *Telegraph*.
 3 Σεπτεμβρίου 2003, «Immigrant Citizenship Classes Planned» (Sarah Left & agencies), *Guardian*.
 4 Σεπτεμβρίου 2003, «Being a Good Brit: a User's Guide» (Alan Travis), *Guardian*.

Βρετανία, Μεταναστεύση
 και Κοινωνική Σύνορα (2011)

CHRISTINE DELPHY*

Φύλο και φυλή στη μετααποικιακή Γαλλία: Η μαντίλα και η απόρριψη του Ισλάμ

Τον Οκτώβριο [2003] στη Γαλλία ξέσπασε μια συζήτηση που ακόμη συνεχίζεται σχετικά με το «Μουσουλμανικό πέπλο», τη μαντίλα, στα αραβικά χιτζάμπ – ένα κάλυμμα κεφαλής που σκεπάζει τα μαλλιά και το λαιμό, χωρίς να κρύβει το πρόσωπο. Δύο μαθήτριες αποβλήθηκαν επίσημα από το σχολείο τους επειδή φορούσαν μαντίλα. Άρθρα υπέρ και κατά της αποβολής τους δημοσιεύθηκαν σε περίοπτη θέση στις εφημερίδες. Το 1989 και ξανά το 1994, η μουσουλμανική μαντίλα βρισκόταν ήδη στο επίκεντρο μιας εθνικής διαμάχης (Gaspard και Khosrokhavar 1995). Το 1994 η γαλλική κυβέρνηση άφησε τις σχολικές αρχές να αποφασίσουν εάν θα αποδέχονταν ή θα απαγόρευαν στις μαθήτριες να φορούν μαντίλα. Ωστόσο, το συνταγματικό δικαστήριο απέρριψε τις αποφάσεις των σχολικών αρχών που επέλεξαν την αποβολή, με το σκεπτικό πως, καθώς το χιτζάμπ δεν θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως προσηλυτισμός, το δικαίωμα των παιδιών στην εκπαίδευση έπρεπε σε κάθε περίπτωση να προέχει. Τη φορά αυτή η κυβέρνηση όρισε δύο επιτροπές οι οποίες διερεύνησαν τη δυνατότητα νομοθετικής ρύθμισης που θα απαγορεύει στους πολίτες να φέρουν εμφανή θρησκευτικά σύμβολα στα σχολεία και τις δημόσιες υπηρεσίες.

* Christine Delphy (Κριστίν Ντελφύ), κοινωνιολόγος, διευθύντρια έρευνας CNRS, Παρίσι.

Πιστεύω πως αυτή η τρίτη υπόθεση της «μουσουλμανικής μαντίλας» αποτελεί παράδειγμα του βαθιού ρήγματος μεταξύ της γαλλικής κοινωνίας και των παιδιών των βορειοαφρικανών μεταναστών. Καταδεικνύει την αλληλεπίδραση της φυλής και του φύλου.

Εισαγωγή και ιστορική αναδρομή

Η Γαλλία όπως και η Αγγλία ήταν μέχρι τη δεκαετία του '60 μια μεγάλη αποικιοκρατική δύναμη. Είχε στην κατοχή της ολόκληρη τη Βόρεια Αφρική, το Μαγκρέμπ. Η γαλλική κυριαρχία στο Μαρόκο και την Τυνησία εδραιώθηκε καθώς έμπαινε ο 20ός αιώνας· μετά από μεμονωμένα επεισόδια και κατόπιν διαπραγματεύσεων τα κράτη αυτά απέκτησαν την ανεξαρτησία τους στη δεκαετία του '60. Η γαλλική κυριαρχία στην Αλγερία εδραιώθηκε πολύ νωρίτερα, το 1830. Οι γαλλικές και οι ευρωπαϊκές παροικίες ήταν σημαντικές – ένα εκατομμύριο ευρωπαίοι το 1960 για εννέα εκατομμύρια αυτόχθονες. Η Αλγερία ξεκίνησε τον πόλεμο της ανεξαρτησίας της, μια μακρόχρονη και βρώμικη ιστορία, το 1954, την ίδια χρονιά που το Βιετνάμ κέρδιζε την ανεξαρτησία του από τη Γαλλία.

Από τον 19ο αιώνα, η Αλγερία ήταν γαλλική «περιφέρεια», κάτι που την καθιστούσε επίσημα τμήμα της Γαλλικής Δημοκρατίας. Ωστόσο, περιελάμβανε δύο κατηγορίες πολιτών: τους Γάλλους και άλλους Ευρωπαίους, κυρίως Ισπανούς, που είχαν μεταναστεύσει εκεί, τους είχαν εκχωρηθεί γαίες, τους αποκαλούσαν «εκ καταγωγής Γάλλους» και διέθεταν πλήρη πολιτικά δικαιώματα. Και, από την άλλη, τους αυτόχθονες που τους αποκαλούσαν «μουσουλμάνους Γάλλους» και η ψήφος τους άξιζε το ένα πέμπτο της γαλλικής ψήφου. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι αυτόχθονες Αλγερινοί άρχισαν να μεταναστεύουν στη μητροπολιτική Γαλλία προς αναζήτηση εργασίας. Τη δεκαετία του '50 ήταν ήδη 500.000 και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70 ο αριθμός τους αυξανόταν ετησίως. Την εποχή κατά την οποία η μετανάστευση σταμάτησε εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης που προκάλεσε η κρίση του

πετρελαίου είχαν εγκατασταθεί στη Γαλλία δύο με τρία εκατομμύρια μετανάστες από την Αλγερία, την Τυνησία και το Μαρόκο.

Οι μετανάστες από τη Βόρεια Αφρική δεν πήγαν στη Γαλλία με την πρόθεση να παραμείνουν. Συχνά όμως η επιστροφή στην πατρίδα αποδεικνυόταν στην πράξη αδύνατη. Σύμφωνα με τη γαλλική νομοθεσία, τα παιδιά που έχουν γεννηθεί στη Γαλλία, ακόμη κι αν οι γονείς τους είναι αλλοδαποί, είναι Γάλλοι πολίτες, εκτός κι αν επιλέξουν την εθνικότητα των γονέων τους στα 18 τους χρόνια. Έτσι, τα περισσότερα παιδιά που γεννήθηκαν στη Γαλλία από βορειοαφρικανούς μετανάστες έχουν γαλλική υπηκοότητα. Πολλά είναι ήδη ενήλικες και έχουν παιδιά με τη σειρά τους.

Ρατσισμός και διακρίσεις: η αποτυχία της ενσωμάτωσης

Η Γαλλία έχει μακρά ιστορία μετανάστευσης. Καθόλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα, κατέφθαναν εδώ μετανάστες τόσο από πολλές ευρωπαϊκές χώρες όσο κι από πρώην γαλλικές αποικίες. Συχνά έπεφταν θύματα εκμετάλλευσης και διακρίσεων. Εντούτοις τα παιδιά τους αφομοιώθηκαν σε μεγάλο βαθμό. Τα ιταλικά, πολωνικά, ισπανικά, πορτογαλικά ονόματα είναι συχνά στη Γαλλία και δεν αποτελούν μειονέκτημα για τους κατόχους τους. Δεν ισχύει ωστόσο το ίδιο για τα παιδιά των βορειοαφρικανών μεταναστών. Μολονότι έχουν γαλλική υπηκοότητα δεν θεωρούνται Γάλλοι. Είναι, περισσότερο από τους πολίτες κάθε άλλης μη ευρωπαϊκής προέλευσης, ο στόχος ενός σχεδόν γενικευμένου ρατσισμού.

Αποκαλούνται συχνά, φερ' ειπείν, «μετανάστες δεύτερης γενιάς» – μια κωδική λέξη που χρησιμοποιεί ο τύπος ο οποίος απευθύνεται στο ευρύ κοινό για να δηλώσει παιδιά βορειοαφρικανικής καταγωγής, ποτέ όμως (εκτός από μερικές λόγιες εφημερίδες) για να περιγράψει παιδιά με καταγωγή από την Νότιο Άπω Ανατολή, την Υποσαχάρια Αφρική ή την Πορτογαλία. Μολονότι η έκφραση αυτή δεν έχει νόημα, καθώς η κατάσταση του μετανάστη δεν μπορεί να θεωρηθεί κληρο-

νομική, δείχνει ωστόσο πως, σε αντίθεση με τα παιδιά άλλων μεταναστών που γεννήθηκαν στη Γαλλία, οι άνθρωποι αυτοί και τα παιδιά τους θεωρούνται ξένοι.

Ο ρατσισμός αποκηρύσσεται συστηματικά στη Γαλλία. Το ζήτημα είναι ένα από τα προσφιλή θέματα της ακαδημαϊκής έρευνας. Ωστόσο, η οπτική γωνία που υιοθετείται είναι συνήθως ιδεολογική: ως επί το πλείστον διερευνάται η γλωσσική διάσταση του ρατσισμού. Ο ρατσισμός αντιμετωπίζεται ως ένα σύνολο λανθασμένων και/ή πεπλανημένων στάσεων, ως ιδεολογία. Σπανίως το βάρος πέφτει στα πραγματικά έργα του ρατσισμού, στην υλική του συνιστώσα, κοντολογίς, στις διακρίσεις. Ελάχιστοι ακαδημαϊκοί μελετούν τις πραγματικές διακρίσεις. Υπάρχει ένα τεχνικό κώλυμα που εμποδίζει αυτές τις έρευνες, ένα κώλυμα που από μόνο του είναι πολύ αποκαλυπτικό για τη γαλλική κοινωνία στο σύνολο της και για τη στάση της απέναντι στο ρατσισμό και στις διακρίσεις. Η Γαλλία αντιτίθεται στη θεώρηση της φυλής ως στοιχείου της επίσημης, εθνικής ταυτότητας του πολίτη. Στο μητρώο του πολίτη δεν μπορούν να καταγραφούν η φυλή, η θρησκεία, το χρώμα ή η εθνοτική καταγωγή – μόνον η εθνικότητα. Επιπλέον, ο νόμος απαγορεύει την αναφορά ή την υποβολή ανάλογων ερωτημάτων στα δημόσια έγγραφα (Simon 1997, Tripier 1999).

Η κοινωνική πρακτική δεν σέβεται τις αρχές αυτές και κάνει διακρίσεις ανάλογα με το χρώμα του δέρματος και τον σωματότυπο, τα οποία συνδέει με εθνοτικές ή φυλετικές ομάδες. Ωστόσο, τα εξωτερικά αυτά σημάδια, που χρησιμοποιούνται για να διακρίνουν τους ανθρώπους που τα φέρουν δεν καταγράφονται πουθενά και είναι σχεδόν αδύνατο να μελετηθούν. Είναι δύσκολο ακόμη και να συλλέξουμε αριθμητικά στοιχεία. Λέγεται, φερ' ειπείν, πως οι Μουσουλμάνοι στη Γαλλία είναι μεταξύ 5 και 6 εκατομμυρίων, κάτι που καθιστά το Ισλάμ τη δεύτερη θρησκεία στη Γαλλία μετά τον Καθολικισμό. Οι αριθμοί αυτοί όμως είναι απλές εκτιμήσεις και είναι αδύνατον να μάθουμε πού βασίζονται. Η γαλλική διακριτικότητα απέναντι στη φυλετική καταγωγή έχει ως συνέπεια να είναι αδύνατον να σχηματίσουμε μια αριθμητική εικόνα για τον πληθυσμό για τον οποίον μιλάμε. Αν δεχτούμε ότι τα

παιδιά βορειοαφρικανών μεταναστών κυμαίνονται μεταξύ δύο και τριών εκατομμυρίων, τότε ανέρχονται στο 5% επί συνόλου πληθυσμού 60 εκατομμυρίων.

Παρά τα εμπόδια που αναφέραμε, έχουν γίνει ορισμένες δειγματοληπτικές μελέτες οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τους την εθνική καταγωγή των γονέων – μολονότι έχουν επικριθεί για αυτόν ακριβώς το λόγο. Οι λίγες όμως αυτές μελέτες δείχνουν πως οι ενήλικες και οι νεαροί βορειοαφρικανικής καταγωγής είναι πράγματι θύματα έντονων διακρίσεων (Tribe 1995). Οι επιδόσεις τους στο σχολείο είναι χειρότερες από τις επιδόσεις των παιδιών γαλλικής καταγωγής. Τα αγόρια μένουν περισσότερο στο σχολείο, αλλά αποκτούν λιγότερα πτυχία. Τα κορίτσια, για τα οποία πολύ καιρό πίστευαν πως ήταν «νικήτριες», στην πραγματικότητα δεν τα πηγαίνουν τόσο καλά όσο οι κοπέλες γαλλικής καταγωγής και συνολικά όχι τόσο καλά όσο τα αδέλφια τους. Αλλά οι διαφορές μεταξύ παιδιών βορειοαφρικανικής καταγωγής και του «γενικού πληθυσμού» σημειώνονται κυρίως στην αγορά εργασίας. Όταν οι υπόλοιποι παράμετροι είναι κοινές (ο έλεγχος των πτυχίων), οι πιθανότητες των νέων αυτών να είναι άνεργοι είναι 4 φορές περισσότερες από την ομάδα ελέγχου (10% ανεργία στην ηλικιακή κατηγορία 18-25 για τον μέσο όρο, 40% για άντρες βορειοαφρικανικής καταγωγής). Μια νεαρή Γαλλίδα έχει 2 πιθανότητες στις 10 να είναι άνεργη, αλλά σχεδόν τις διπλάσιες αν είναι βορειοαφρικανικής καταγωγής (20% ανεργία για την ηλικιακή κατηγορία 18-25, 35% για τις γυναίκες βορειοαφρικανικής καταγωγής).

Μια πρόσφατη έκθεση για τις φυλετικές διακρίσεις έδειξε πως οι διακρίσεις είναι συστημικές, πως προκύπτουν από τις επίσημες και τις ανεπίσημες διεργασίες στο σύνολο της κοινωνίας.

Για παράδειγμα, στις μικρές αγγελίες εύρεσης εργασίας, χρησιμοποιούνται κωδικές λέξεις όπως «01» ή «απαιτείται καλή εμφάνιση». Όλες αυτές, καθώς και άλλες που επινοούνται καθημερινά, σημαίνουν: όχι βορειοαφρικανικής καταγωγής (Beaud και Pialoux 2003: 63). Σύμβουλοι εργασίας και κοινωνικοί λειτουργοί που βοηθούν νέους βορειοαφρικανικής καταγωγής να βρουν εργασία αναφέρουν πως οι εργο-

δότες ρίχνουν το φταίξιμο στους πελάτες – οι κομμωτές, φερ' ειπείν, λένε πως οι πελάτες τους δεν θέλουν να εξυπηρετηθούν από ένα άτομο βορειοαφρικανικής καταγωγή (Beaud και Rialoux 2003: 64). Μεταθέτουν όλοι τις ευθύνες: δεν είναι αυτοί οι ρατσιστές, αλλά κάποιος άλλος στην αλυσίδα, κάποιος από τον οποίον είναι εξαρτημένοι (Bataille 1997).

Οι νέοι μαθαίνουν γρήγορα πως οι δουλειές είναι προορισμένες για τους «Γάλλους-Γάλλους». Οι γονείς τους δεν είχαν εξεγερθεί ενάντια στις διακρίσεις γιατί ήταν φιλοξενούμενοι στη Γαλλία, αλλά και γιατί είχαν δουλειά. Τα παιδιά τους που είναι Γάλλοι δεν έχουν δουλειά, έχουν όμως συνείδηση του ρατσισμού ο οποίος δεν σταματά στις διακρίσεις στο χώρο της εργασίας, αλλά είναι παρών σε κάθε λεπτό και σε κάθε περίπτωση της ζωής τους, σε κάθε κοινωνική συναναστροφή. Ακόμη κι όταν δεν αντικρίζουν καχυποψία ή περιφρόνηση στα μάτια του συνταξιδιώτη τους στο μετρό, έχουν μάθει να την περιμένουν. Έχουν μάθει πως «Άραβας» είναι βρισιά. Έχουν μάθει πως η αστυνομία είναι εχθρός τους (Wieniorka 1992). Η αστυνομία μπορεί να προστατεύει άλλους ανθρώπους, αλλά με το παραμικρό πρόσχημα θα τους πυροβολήσει με αληθινές σφαίρες και θα τους σκοτώσει, με πολλές πιθανότητες ο ένοχος να μείνει ατιμώρητος. Την ίδια στιγμή, δεν έχουν άλλη δυνατότητα από το να παραμείνουν στη Γαλλία. Οι αριθμοί δεν περιγράφουν ολόκληρη την εικόνα. Οι εθνογραφικές μελέτες αντίθετα δείχνουν τις υπόλοιπες επιπτώσεις των διακρίσεων και, πιο σημαντικό, τις επιπτώσεις στη σκέψη και την ψυχική όσων είναι θύματά τους (Hamel 2003).

*Αντιμέτωποι με την απόρριψη:
απαιτήσεις ισότητας και ανεστραμμένος ρατσισμός*

Πώς οι άνθρωποι που έχουν μεγαλώσει σε μια χώρα που υπόσχεται δημοκρατία και ισότητα αντιδρούν στην ανισότητα και τις διακρίσεις;

Οι αντιδράσεις των παιδιών βορειοαφρικανών μεταναστών πέρασαν δύο φάσεις. Στην αρχή, προσπάθησαν να «ενσωματωθούν», να εξομοιωθούν όσο μπορούσαν με τον μέσο Γάλλο. Μετά, αντιμέτωποι με τις διακρίσεις, προχώρησαν σε πολιτική διαμαρτυρία, δημιουργώντας το 1983 μια ένωση υπό την αιγίδα του Σοσιαλιστικού κόμματος με το όνομα «Touche pas à mon pote» («Κάτω τα χέρια από τον κολητό μου»). Η ένωση αυτή διοργάνωσε μια τεράστια πορεία σε ολόκληρη τη Γαλλία, την «πορεία των Beurs» (είναι η αργκοτική λέξη για τον «Άραβα», όπου «Άραβες» είναι οι Γάλλοι βορειοαφρικανικής καταγωγής).

Οι προσπάθειες αυτές σημείωσαν πλήρη αποτυχία. Όπως λένε συχνά οι νεαροί «Άραβες»: «Νιώθω σαν τους άλλους, αλλά οι ΑΛΛΟΙ αναφέρουν πάντα τη διαφορά μου». Οι Γάλλοι δεν αποδέχτηκαν, δεν θα αποδεχτούν τους Άραβες ως μια ακόμη γαλλική ομάδα, όπως τους Βρετόνους ή τους Αλσατούς. Οι νεαροί Άραβες αποφάσισαν πια να διεκδικήσουν τη διαφορά τους, εννοώντας ή συμπεριλαμβάνοντας σε αυτήν πολλά πράγματα. Μπορεί ας πούμε να υιοθετήσουν έναν παραβατικό τρόπο ζωής –ως έμποροι ναρκωτικών– τον οποίον πολλοί θεωρούν ως την μόνη εναλλακτική λύση, αντί να είναι δέσμιοι των κρατικών επιδομάτων. Θεωρούν τους εαυτούς τους ως τους μόνους αληθινούς άντρες, ενώ οι άλλοι είναι «αστοί», μαλθακοί κι ηλίθιοι. Στις εγκληματικές τάξεις, αυτός είναι ένας κλασικός τρόπος για να προσδίδεις αξία στον εαυτό σου, αλλά εδώ η άλλη ομάδα είναι όλοι οι Γάλλοι.

Η στρατηγική αυτή συνίσταται εν γένει στη μεταστροφή όλων των αρνητικών στερεοτύπων και στη μετατροπή τους σε θετικά χαρακτηριστικά, τα οποία λείπουν από την κυρίαρχη ομάδα, τους Γάλλους. Η στρατηγική αντιμετώπισης του ρατσισμού διαφέρει ανάλογα με τα άτομα, τις ομάδες, αλλά, βέβαια, και το φύλο. Οι νεαροί άντρες που δεν έχουν πτυχίο το πιο πιθανόν είναι να στραφούν σε εγκληματικές δραστηριότητες, να μισήσουν τους «Γάλλους», τους οποίους αποκαλούν επίσης «Λευκούς», «Gauls» (Γαλάτες) ή «Αστούς» και να λένε πως δεν έχουν τίποτε κοινό με αυτούς, προτάσσοντας άλλες ταυτότητες. Αντίθετα, νεαροί άντρες που ενθαρρύνθηκαν από την οικογένεια

νειά τους να επιτύχουν στις σπουδές τους προσπαθούν να μην πάνε χαμένες οι θυσίες των γονέων τους. Προκειμένου, όμως, να επιτύχουν –ακόμη και σε περιορισμένο βαθμό: να βρουν δηλαδή δουλειά– χρειάζεται να ελέγξουν κάτι που έχουν κοινό με τους παραβατικούς: την οργή τους ενάντια στον ρατσισμό. Ενώ όσοι δεν έχουν λάβει εκπαίδευση εκδηλώνουν τα αισθήματά τους, οι φοιτητές πρέπει να καταβάλουν μεγάλες προσπάθειες αυτοκυριαρχίας για να είναι «πάνω απ' όλα αυτά», για να συνεχίζουν να χαμογελούν, να προσποιούνται ότι δεν δίνουν σημασία. Από τη μία καταβάλλουν τεράστια προσπάθεια (από την οποία είναι απαλλαγμένοι οι Γάλλοι-Γάλλοι συνάδελφοι τους) για να ξεπεράσουν τα εμπόδια που σπέρνει στο δρόμο τους ο ρατσισμός: από την άλλη, προσποιούνται ότι δεν βλέπουν τα εμπόδια, γιατί από τη στιγμή που θα παραδεχτούν το ρατσισμό, κινδυνεύουν να κατακλυστούν από αισθήματα οργής.

Οφείλουν να εστιάζουν τη σκέψη τους μονίμως στο απώτερο μέλλον, στην ημέρα που θα κερδίσουν την επιβράβευση για την «καλή» τους συμπεριφορά και έτσι να ελέγχουν πάντοτε το συναίσθημά τους. Η στρατηγική αυτή είναι διαθέσιμη μόνο σε όσες οικογένειες έχουν καταλάβει το διακύβευμα της εκπαίδευσης και είναι σε θέση να τους βοηθήσουν – οικογένειες όπου ο πατέρας και περισσότερο η μητέρα καταλαβαίνουν και μιλούν γαλλικά. Ο δρόμος αυτός απαγορεύει την αποκοπή από τη γαλλική ταυτότητα, γιατί μόνο μέσα από τα γαλλικά και ως Γάλλος μπορεί κανείς να επιτύχει. Κατασκευάζουν όμως μια σύνθετη ταυτότητα που περιλαμβάνει το «Γάλλος» και τροποποιείται με διάφορα επίθετα όπως «Άραβας», «Αλγερινός», «Τυνήσιος», «Μαροκινός», «Μουσουλμάνος». Είναι εντυπωσιακό πως, παρά το ρατσισμό που υφίστανται, η πλειονότητα των νέων εξακολουθεί να αυτοπροσδιορίζεται ως «Γάλλος», είτε συνδυάζει είτε όχι τη λέξη με κάποιο άλλο συνθετικό.

Για τις νέες γυναίκες τα διακυβεύματα και οι επιλογές διαφέρουν. Συνήθως οι γονείς τους είχαν φανταστεί για λογαριασμό τους ένα παραδοσιακό μέλλον. Μολονότι όλο και περισσότεροι γονείς αντιλαμβάνονται ότι η κόρη τους πρέπει να δουλέψει, οι κόρες δεν γλιτώνουν

από την παραδοσιακή κατανομή εργασίας: πρέπει να βοηθούν τη μητέρα τους σε όλες τις δουλειές του νοικοκυριού, να φροντίζουν τους αδελφούς τους, ενώ, παράλληλα, οι ίδιοι οι γονείς τους δεν ενδιαφέρονται για τις σχολικές τους επιδόσεις.

Επιπλέον, είναι δέσμιες ενός περίπλοκου δικτύου απαγορεύσεων, κληρονομημένων από τη βορειοαφρικανική παράδοση, που τονίζουν πως όχι μόνο η γυναίκα πρέπει να είναι παρθένα στο γάμο, αλλά και πως ολόκληρη η τιμή της οικογένειας εξαρτάται από την ενάρετη συμπεριφορά της, να μη δίνει δηλαδή λαβές για κουτσομπολιά στους γείτονες. Οι απαγορεύσεις αυτές επιτείνονται από την επίγνωση των γονιών τους ότι οι γαλλικές νόρμες είναι διαφορετικές και, μολονότι δεν είναι απαλλαγμένοι από τα διπλά μέτρα και σταθμά ως προς τη σεξουαλικότητα, επιτρέπουν περισσότερες ελευθερίες στις εφήβους, ιδίως από τη δεκαετία του '70 και μετά. Στο ανεκτικό γαλλικό περιβάλλον των πόλεων, η επιβολή της σεμνότητας αναγκάζει τους γονείς να ελέγχουν τις κινήσεις των θυγατέρων τους με μεγαλύτερη αυστηρότητα απ' ό,τι στο μικρό αγροτικό περιβάλλον απ' όπου προέρχονται. Παρόμοια, οι σύγχρονοί τους άντρες ελέγχουν τις γυναίκες με περισσότερη επιμονή, καθώς ο έλεγχος αυτός είναι συχνά η μόνη όψη παραδοσιακού ανδρισμού στην οποία μπορούν να καταφύγουν. Είναι τόσο υψηλή η ανεργία που ο παραδοσιακός τους ρόλος –εκείνων που φέρνουν το μισθό στο σπίτι– καθίσταται αδύνατος. Ο έλεγχος των γυναικών γίνεται το τελευταίο καταφύγιο του ανδρισμού και τον ασκούν κυρίως τα αδέρφια και όσοι ανήκουν στην ίδια ομάδα μ' αυτούς.

Φαίνεται πως η στάση αυτού του πληθυσμού ως προς τις συμπεριφορές και τις νόρμες που αναφέρονται στο φύλο καθορίζεται από την παράδοση, έτσι όπως επιβάλλεται από τους γονείς και όπως γίνεται αποδεκτή από τους νέους άντρες που ορίζουν τον ανδρισμό τους ως έλεγχο των γυναικών. Η γαλλική κοινωνία συναινεί. Ωστόσο ο δικός της ρατσισμός διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε αυτό το σενάριο εδώ και πολλά χρόνια.

Όπως όλοι οι αποικιοκράτες, οι Γάλλοι, λίγο καιρό μετά την κατάκτηση της Αλγερίας το 1830, κατασκεύασαν μια εικόνα του Άραβα ως

ψεύτη, τεμπέλη, βρώμικου και έκλυτου. Μην βλέποντας πώς καταπίεζαν οι ίδιοι τις γυναίκες τους, οι Γάλλοι καταδίκασαν τον άλλο πολιτισμό, ή τους άντρες του, επειδή στα μάτια τους ήταν ιδιαίτερα σκληροί με τις γυναίκες (Clancy-Smith 1996). Αποφάσισαν πως οι βορειοαφρικανοί μεταχειρίζονταν τις γυναίκες σαν σκλάβους, σαν κοπάδι - η πολυγαμία εξόργισε τους Γάλλους. Στα μάτια των αποικιοκρατών, η πολυγαμία ήταν το διακριτικό σημάδι της απολίτιστης κατάστασης των Αράβων και των Μουσουλμάνων. Αντίστοιχα, η μονογαμία και η ιερότητα του γάμου ήταν τα διακριτικά σημάδια των κατακτητών και, κατά συνέπεια, του πολιτισμού. Έτσι, πολύ νωρίς στο 19ο αιώνα, η θέση των γυναικών στον αραβικό και, γενικότερα, στον μουσουλμανικό κόσμο έγινε ένα είδος βάμματος του ηλιοτροπίου που διαχώριζε τους έγκυρους από τους ατελείς πολιτισμούς: εξακολουθεί να ισχύει το ίδιο για τη γαλλική πολιτική ζωή όσο και για τον καθημερινό ρατσισμό. Κατά τη διάρκεια του Πολέμου της Ανεξαρτησίας της Αλγερίας, οι Γάλλοι ξεκίνησαν μια εκστρατεία ενάντια στη μαντίλα, σε μια προσπάθεια να προσεταιριστούν τις γυναίκες (Fanon 1959). Η αντίδραση των αγωνιστών της ελευθερίας ήταν δυστυχώς να τονίσουν συμμετρικά ότι η χαμηλή θέση των γυναικών ήταν τάχα μέρος της παράδοσης και της εθνικής ταυτότητας του αλγερινού λαού (Gadant 1995).

Ακόμη και σήμερα, μια από τις αντιδράσεις της στιγματισμένης ομάδας είναι ο «ανεστραμμένος ρατσισμός»: η δόμηση, δηλαδή, αξιών που αντιστρέφουν γενικότερα τις απόψεις της κυρίαρχης κοινωνίας και, ειδικότερα, τα στοιχεία εκείνα για τα οποία η κυρίαρχη κοινωνία καταδικάζει την ομάδα. Έτσι, η «φαλλοκρατική» συμπεριφορά που επικρίνεται από τη γαλλική κοινωνία καθίσταται ένα γνώρισμα της ταυτότητας: οι Γαλλίδες θεωρούνται «εύκολες» και οι Γάλλοι «χαλαροί» μαζί τους, άρα στερημένοι ανδρισμού. Η αντιστροφή αυτή του ρατσισμού του κυρίαρχου πολιτισμού απηχεί ό,τι έγινε με τους μαχητές του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου της Αλγερίας πριν από σαράντα χρόνια.

Έτσι, η σεμνότητα των γυναικών δεν είναι θετικό γνώρισμα της ταυτότητας της ομάδας μόνον για τους άντρες. Για πολλές κοπέλες η παρ-

θενία δεν είναι τόσο μια παραδοσιακή αξία όσο ένας τρόπος να διαφοροποιηθούν θετικά από τις Γαλλίδες και το γαλλικό τρόπο ζωής (Hamel 2003a). Δεν υιοθετούν όλες οι γυναίκες αυτήν τη στάση, αλλά όλες πρέπει να πάρουν μία στάση. Ορισμένες απορρίπτουν τον πολιτισμό τους και την έμφαση που δίνει στην παρθενία και τη σεμνότητα, και συμμορφώνονται με εκείνο που θεωρούν ότι είναι οι Γαλλίδες, δηλαδή «εύκολες» και «χαλαρές». Η στάση αυτή συνδέεται με τη φυγή τους από το πατρικό σπίτι, εξαιτίας της γενικότερης αυταρχικότητας των γονιών τους. Η «σεξουαλική απελευθέρωση» που επιτυγχάνουν είναι αμφίβολη, καθώς στηρίζεται στην πεποίθηση ότι η σεξουαλική τους διαθεσιμότητα θα έχει ως αντάλλαγμα τη συναισθηματική δέσμευση από την πλευρά των αντρών. Συνήθως απογοητεύονται και οι περισσότερες ψάχνουν να βρουν έναν τρόπο να αποκαταστήσουν την επαφή με την οικογένειά τους, δεχόμενες φερ' ειπείν να παντρευτούν «ένα καλό νεαρό Άραβα». Μολονότι ο ρατσισμός θέτει εν γένει τα παιδιά βορειοαφρικανικής καταγωγής σε ένα διπλό αδιέξοδο, οι γυναίκες, και ειδικότερα οι κοπέλες, είναι σε χειρότερη θέση. Πρέπει να είναι σχεδόν σχιζοφρενείς. Γίνονται ευκολότερα αποδεκτές απ' ό,τι τα αδέρφια τους: είναι «συμπαθητικές», ενώ τα αδέρφια τους είναι επικίνδυνα: αλλά για να πάρουν την έγκριση των Γάλλων θα πρέπει να ξεπεράσουν εντελώς την καταγωγή και την οικογένειά τους, να σβήσουν από πάνω τους το τελευταίο ίχνος «αραβικότητας», καθώς στα μάτια των Γάλλων θα είναι πάντα χρεωμένες την προέλευσή τους.

Η γαλλική πρόταση δεν είναι ρητή: μπορούμε μόνο να τη συναγάγουμε: είναι πιθανό ότι η γαλλική κοινωνία ήθελε και θέλει ακόμη τις γυναίκες αυτές να είναι οι απόστολοι του πολιτισμού στις οικογένειες τους. Στην πράξη όμως το φορτίο που τους αναθέτει λειτουργεί ως εντολή να έρθουν σε ρήξη με αυτές. Γιατί πώς θα μπορούσαν να κόψουν όλα τα δεσμά με την προέλευσή τους χωρίς να έρθουν σε πλήρη ρήξη με τη γειτονιά και την οικογένειά τους; Αυτό το υπόρρητο μήνυμα της γαλλικής κοινωνίας στα «καλά κορίτσια αραβικής καταγωγής» είναι το ίδιο με το ρητό μήνυμα που έδωσε η αποικιοκρατική κοινωνία στις γιαγιάδες τους σαράντα χρόνια πριν: αφήστε τους άντρες σας

κι ελάτε σε μας! Ακόμη όμως κι αν το ήθελαν, δεν μπορούν υλικά να επιτύχουν τη ρήξη γιατί δεν τους δίνονται οι οικονομικές ευκαιρίες να το κάνουν. Οι κοπέλες, έτσι, πρέπει να φαίνονται Γαλλίδες και απελευθερωμένες για να γίνουν αποδεκτές από τους Γάλλους, ενώ την ίδια στιγμή οφείλουν να είναι σεμνές και υποταγμένες στην οικογένειά τους. Μετακινούνται συνέχεια ανάμεσα σε δύο πρότυπα συμπεριφοράς, ανάλογα με το περιβάλλον, με τεράστιο ψυχολογικό κόστος.

Μπορούμε να συμπεράνουμε τα εξής ως προς τον τρόπο με τον οποίο ορίζουν το φύλο τα παιδιά των βορειοαφρικανών μεταναστών: η έμφαση των αντρών στα αυστηρά σεξουαλικά ήθη των γυναικών και ο διαχωρισμός του κόσμου των γυναικών σε «καλές γυναίκες» και «πόρνες» μπορεί να φαίνεται ως εξ' ολοκλήρου κληρονομημένος από τον πολιτισμό των γονιών τους. Ωστόσο και οι δύο τάσεις είναι πιθανότερα μια ανακατασκευή της παράδοσης σε συνθήκες ηθικού και υλικού αποκλεισμού, μια προκλητική επαναξιολόγηση των παραδοσιακών ρόλων των φύλων και, ως τέτοια, μια άμυνα ενάντια στο ρατσισμό.

Ένα στοιχείο που ενισχύει αυτή την υπόθεση είναι το γεγονός ότι οι περισσότεροι άντρες που λαμβάνουν ανώτερη μόρφωση και έχουν καλές προοπτικές εργασίας προτιμούν να υιοθετούν με τη μέλλουσα γυναίκα τους τις «γαλλικές» αξίες της συναινετικότητας και της στενής προσωπικής σχέσης. Δεν έχουν εμμονή με τον έλεγχο της «σεξουαλικότητας» της αδελφής τους, αντίθετα συχνά συνωμοτούν μαζί της για να χαλαρώσουν τους αυστηρούς κανόνες με την τήρηση των οποίων έχει επιφορτίσει ο πατέρας τον αδελφό. Ορισμένοι στέκονται κριτικά απέναντι στην κυρίαρχη επαμφοτερίζουσα ηθική. Δεν προειδοποιούν την αδελφή τους για τα αρνητικά που έχει το περιστασιακό σεξ προκειμένου να σώσουν την τιμή της οικογένειας, αλλά για να σώσουν την αυτοεκτίμησή της.

Όσον αφορά τη στάση των νεαρών γυναικών ως προς την παρθενία, μερικές, όπως είδαμε, την υιοθετούν, ενώ άλλες την απορρίπτουν συνολικά, επιλέγοντας τον «γαλλικό», όπως θεωρούν, τρόπο. Υπάρχουν όμως και κάποιες άλλες που παίρνουν μια τρίτη θέση: δεν την υιοθετούν ως κοινωνική νόρμα· αλλά από τη δική τους οπτική γωνία,

που συνδυάζει τον πολιτισμό που διδάχθηκαν από τους γονείς τους με μια αρνητική θεώρηση του γαλλικού πολιτισμού, είναι πράγματι σε θέση να δουν τη ρηχότητα και τον κίνδυνο που κρύβει για τις γυναίκες η λεγόμενη στη Δύση «σεξουαλική «ελευθέρωση», η οποία ενσωματώνει στην πραγματικότητα την παραδοσιακή θεώρηση του σεξ ως διαπραγματευτικού εργαλείου για τις γυναίκες. Η καχυποψία που έχουν απέναντι στον γαλλικό πολιτισμό επειδή είναι ρατσιστικός τους επιτρέπει να τον βλέπουν με καθαρότερο βλέμμα και να υπερασπίζονται ένα ιδεώδες σύμφωνα με το οποίο η σεξουαλικότητα είναι κάτι που οι γυναίκες οφείλουν να κάνουν και να απολαμβάνουν για τον εαυτό τους και όχι ως απάντηση στις αντρικές απαιτήσεις μέσα σε μια σχέση συναλλαγής. Είναι ειρωνικό ότι αυτήν ακριβώς τη σεξουαλικότητα υπόσχεται και ο δυτικός πολιτισμός στις γυναίκες, αλλά δεν τηρεί ποτέ την υπόσχεση του. Οι γυναίκες αραβικής καταγωγής, ίσως επειδή είναι υποχρεωμένες να τηρούν μια απόσταση από τον δυτικό πολιτισμό, μοιάζει να έχουν πιο διεισδυτική ματιά απ' ό,τι πολλές «Γαλλίδες-Γαλλίδες».

Θηλυκά παιδιά βορειοαφρικανικής καταγωγής: ο δικός τους αγώνας ενάντια στο σεξισμό

Ο φεμινισμός και οι φεμινίστριες δεν έφτασαν μέχρι τις γυναίκες των γκέτο, όπως δεν έφτασαν γενικά μέχρι τις γυναίκες της εργατικής τάξης: υπήρχε και σε κάποιο βαθμό συνεχίζει να υπάρχει η συνηθισμένη καχυποψία απέναντι σε ό,τι θεωρείται αστικό ενδιαφέρον. Ωστόσο, κάποιες κοπέλες που είχαν πέσει θύματα ομαδικών βιασμών στις «περιοχές» –στα γκέτο– έλυσαν τη σιωπή τους πριν από δύο χρόνια και έγραψαν βιβλία για την πρακτική των ομαδικών βιασμών στα υπόγεια των δημοτικών κτιρίων (Bellil 2002, Amara 2003). Ο τύπος υποδέχτηκε ευνοϊκά τις δημοσιεύσεις αυτές. Αργότερα, πολλές από αυτές τις γυναίκες σχημάτισαν μια ομάδα η οποία πέρυσι το καλοκαίρι οργάνωσε μια πορεία σε ολόκληρη τη Γαλλία. Η ομάδα τους λέγεται

«Ni putes ni soumises»): ούτε πουτάνες ούτε υποταγμένες. Τη φορά αυτή τα μέσα αγκάλιασαν την προσπάθεια και αυτό είχε ως αποτέλεσμα υποστήριξη, ειδησεογραφική κάλυψη και κυβερνητική επιχορήγηση. Η μεταχείριση αυτή είναι ασυνήθιστη. Μπορεί να εξηγηθεί με δύο τρόπους: πρώτα ότι οι γυναίκες αυτές μπήκαν στον κόπο να εξηγήσουν πως δεν είναι φεμινίστριες. Φάνηκε πως συμμαρζίζονταν τη γενική παρανόηση ότι οι φεμινίστριες μισούν τους άντρες, μολονότι αργότερα συνδέθηκαν με γαλλικές φεμινιστικές ομάδες. Ωστόσο, ανησυχούν μήπως τις χωρίσουν από τους άντρες της κοινότητάς τους και τις χρησιμοποιήσει η γαλλική κοινωνία εναντίον τους.¹ Η χρήση αυτή είναι ο βασικός δεύτερος λόγος για τον οποίον οι αληθινές ιστορίες για τους ομαδικούς βιασμούς και την ίδια την ομάδα έτυχαν τόσο θερμής υποδοχής. Όταν οι τρομερές αυτές ιστορίες παρουσιάστηκαν στον τύπο το μόνο που έλειπε ήταν η αναγνώριση πως οι ομαδικοί βιασμοί και οι βιασμοί εν γένει ενδημούν στη Γαλλία, όπως εξάλλου και σε κάθε πατριαρχική κοινωνία, και δεν τους εισήγαγαν οι βορειοαφρικανοί μετανάστες. Οι ιστορίες αυτές παρουσιάστηκαν με τρόπο που έκανε τους αναγνώστες και τους θεατές να πιστέψουν ότι ο βιασμός εμφανίζεται μόνο στα γκέτο (Hamel 2003β). Σε αντίθεση, όταν η πρώτη έκθεση που συντάχθηκε ποτέ για τη βία εναντίον στις γυναίκες στη Γαλλία δημοσιεύθηκε το 2003, περιλαμβάνοντας ευρήματα που έδειχναν ότι πάνω από 50.000 γυναίκες βιάζονται κάθε χρόνο στη Γαλλία, το θέμα υποβαθμίστηκε ή και δυσφημίστηκε ακόμα (Jaspard κ.ά. 2003). Ο λόγος για τα διαφορετικά μέτρα και σταθμά στο ζήτημα αυτό είναι ότι ο τρόπος που ο Άραβες και οι Μουσουλμάνοι μεταχειρίζονται τις γυναίκες τους ήταν πάντα στα μάτια των Γάλλων η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σ' αυτούς και σ' εμάς, ανάμεσα στους άγριους και τους πολιτισμένους. Κάθε επιβεβαίωση αυτής της θέσης επιβραβεύεται. Όχι μόνον επιβεβαιώνει την αρνητική άποψη για τον αραβικό και το μουσουλμανικό πολιτισμό, αλλά είναι και ένας τρόπος για να δημιουργηθεί ένα ρήγμα μεταξύ αντρών και γυναικών σε αυτή την κοινότητα.

Από την ισότητα στην πολιτική της ταυτότητας: το νέο Ισλάμ

Όταν ήρθαν στη Γαλλία οι βορειοαφρικανοί μουσουλμάνοι εργάτες θρησκευόνταν διακριτικά. Ήταν ως επί το πλείστον αναλφάβητοι αγρότες, σπανίως ασχολούνταν με τη μελέτη του Κορανίου και ενδιαφέρονταν περισσότερο για την τήρηση των εορτών και των τελετών, ιδίως της μουσουλμανικής νηστείας, του Ραμαζανιού. Ήταν ιδιαίτερα διακριτικοί και δεν επιδίδονταν ποτέ στη θρησκεία τους δημοσίως, καθώς γνώριζαν πως οι Γάλλοι μετά βίας τους ανέχονταν. Οι χώροι συνάθροισής τους ήταν σχεδόν παράνομοι. Δεν μπορούσαν να παράσχουν στα παιδιά τους θρησκευτική μόρφωση την οποία δεν διέθεταν οι ίδιοι, ούτε μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν ιδρύματα, όπως τζαμιά ή κορανικά σχολεία, τα οποία οι Γάλλοι τους τα είχαν αρνηθεί. Τα παιδιά τους πήγαιναν σε δημόσια σχολεία, όπου εμποτιζόνταν με τις γαλλικές αξίες και τον γαλλικό τρόπο ζωής· δεν μεγάλωναν ως μουσουλμάνοι. Η μουσουλμανική πρακτική διακόπηκε για μια γενιά.

Αφού όμως στη δεκαετία του '80 ο γαλλικός δημοκρατικός, κοσμικός τρόπος για να επιτευχθεί η ισότητα απέτυχε, στην επόμενη δεκαετία πολλοί ακτιβιστές στράφηκαν στο Ισλάμ (Khosrokarar 1997) – ένα Ισλάμ εντελώς διαφορετικό από το Ισλάμ των γονέων τους: η μουσουλμανική τους πρακτική δεν είναι η συνέχεια μιας πρακτικής που έμαθαν στα γόνατα της μητέρας τους ούτε έχει το ίδιο περιεχόμενο. Η ασυνέχεια αυτή είναι εξαιρετικά σημαντική.

Η πρόσφατη αυτή και καινούργια ταύτιση με το Ισλάμ είναι, σύμφωνα με τους ειδικούς, μια ξεκάθαρη συνέπεια της αποτυχίας της γαλλικής κοινωνίας να δώσει τα ίδια δικαιώματα σε όλους της τους πολίτες. Είναι το αποτέλεσμα του ρατσισμού που θέτει τα στιγματισμένα πρόσωπα σε διπλό αδιέξοδο.

Αφενός, η ενσωμάτωση στη γαλλική κοινωνία απαιτεί την αφομοίωση: πρέπει να μοιάζουν, να σκέφτονται, να ντύνονται, να τρώνε και γενικά να συμπεριφέρονται σαν Γάλλοι· επιπλέον, δεν πρέπει ποτέ να αναφέρουν το δικό τους ιδιαίτερο παρελθόν, τη ζωή των γονέων τους, για παράδειγμα, ή τη Βόρεια Αφρική όπου καμιά φορά τους πηγαίνουν

οι γονείς τους για να επισκεφθούν συγγενείς. Ο κόσμος των γονιών τους δεν θεωρείται —όπως συμβαίνει για τους υπόλοιπους Γάλλους— μια ενδιαφέρουσα εμπειρία την οποία μπορούν να μοιραστούν και να συγκρίνουν με τις εμπειρίες των άλλων. Σύμφωνα με αυτή τη ρατσιστική άποψη, η καταγωγή τους είναι κάτι για το οποίο θα έπρεπε να ντρέπονται. Δεν πρέπει να ξεχωρίζουν.

Αφετέρου, ακόμη κι όταν κατορθώνουν να ενσωματωθούν, δεν τους μεταχειρίζονται όπως όλους τους Γάλλους· συνεχίζουν να τους αποκαλούν «διαφορετικούς». Η εμφάνισή τους προδίδει την καταγωγή τους και τον πολιτισμό που την συνοδεύει. Η «διαφορά» τους είναι αρνητική. Αυτό είναι διπλό αδιέξοδο: ό,τι και να κάνουν δεν θα ανταποκριθούν ποτέ στα κριτήρια που θέτει η γαλλική κοινωνία, καθώς τα κριτήρια αυτά αποκλείουν υποχρεωτικά όποιον έχει βορειοαφρικανική καταγωγή. Κάποιοι προσπαθούν να επιτύχουν για τον εαυτό τους την καλύτερη δυνατή ζωή παίρνοντας ό,τι υπάρχει διαθέσιμο και παραβλέποντας το ρατσισμό ως κάτι τάχα ασήμαντο. Αυτό σημαίνει ότι δέχονται να επιβραβεύονται λιγότερο για τις προσπάθειες τους απ' ό,τι εάν ήταν «λευκοί» και να προσπερνάνε ή να κλείνουν τα μάτια στα όρια που θέτει ο ρατσισμός στην ελευθερία τους. («Ε, και λοιπόν, δεν μπορώ να μπω στα νυχτερινά κέντρα», έλεγε ένας αξιωματικός του γαλλικού στρατού που τύχαινε να είναι βορειοαφρικανικής καταγωγής). Βλέπουν τους εαυτούς τους σαν Γάλλους, παρά το γεγονός πως η υπόλοιπη κοινωνία τους βλέπει σαν «λιγότερο» Γάλλους.

Άλλοι εξεγείρονται ενάντια στην αδικία να τους απομένει, ως μόνη ταυτότητα, μια «μειωμένη» ταυτότητα. Θεωρούν τους εαυτούς τους μη-Γάλλους, καθώς οι Γάλλοι ταυτίζονται με ό,τι δεν μπορούν να γίνουν οι ίδιοι: εύποροι. Οι δύο όροι είναι συνώνυμοι. Φορτίζουν, με κλασικά ανεστραμμένο ρατσιστικό τρόπο, τη γαλλική ταυτότητα με αρνητικό περιεχόμενο και τη μη-γαλλική τους ταυτότητα με θετικό, «άνετο» περιεχόμενο. Η ταύτιση με το Ισλάμ είναι μια εναλλακτική λύση για αυτήν την «εξεγερμένη» ταυτότητα. Η εξεγερμένη ταυτότητα δίνει θετική αξία στην αποκλεισμένη ή την αποκλίνουσα ζωή, αλλά δεν προσφέρει τη λύση να βγει κανείς απ' αυτήν· επιπλέον, είναι πολύ επι-

βαρυντική ψυχολογικά καθώς σημαίνει ότι οι άνθρωποι είναι μονίμως θυμωμένοι. Αντίθετα, με την ισλαμική πίστη, οι νέοι βρίσκουν καταρχάς μια θετική κοινότητα για να ταυτιστούν μαζί της, σε αντικατάσταση της γαλλικής ταυτότητας που τους την αρνούνται. Γίνονται μέρος της «ούμμα», της ισλαμικής κοινότητας των πιστών. Επίσης τους δημιουργεί μια αίσθηση προσωπικής αξίας, ανεξάρτητα από την οικονομική τους κατάσταση: ως πιστοί είναι σε κάτι χρήσιμοι, ακόμη κι αν ζουν με επιδόματα. Τρίτον, απαιτεί από αυτούς αυστηρή πειθαρχία: πρέπει να ξυπνάνε νωρίς για να προσευχηθούν, να κόψουν το ποτό και το τσιγάρο, να είναι ήρεμοι και ευγενικοί. Αυτός ο τρόπος ζωής συμπίπτει με τις απαιτήσεις της ευρύτερης κοινωνίας και της αγοράς εργασίας. Όσοι δεν αποσύροντα σε έναν πνευματικά απόμακρο κόσμο, τους φέρνει σε πλεονεκτικότερη θέση απ' ό,τι η εξέγερση.

Το Ισλάμ εκπληρώνει έτσι την ίδια λειτουργία που εκπλήρωνε για τους αμερικανούς μαύρους τη δεκαετία του '70: επιτρέπει στους στιγματισμένους να αποστασιοποιηθούν διανοητικά από τη ρατσιστική κοινωνία και, ταυτόχρονα, τους δίνει την ευκαιρία να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Επιπλέον, το Ισλάμ στο οποίο εντάσσονται δεν είναι μια υπόθεση τελετουργίας όπως εκείνο των γονιών τους: είναι το Ισλάμ των λογίων, που ενθαρρύνει τη μελέτη και τη σκέψη, ένα Ισλάμ ελκυστικό. Καθώς η αγάπη της μάθησης παρουσιάζεται ως ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Ισλάμ, μπορούν όταν πια γίνουν μουσουλμάνοι να διεκδικήσουν ως δικές τους τις αξίες που περιφρονούσαν όταν τους τις επέβαλλαν σε εχθρικό έδαφος, δηλαδή στο γαλλικό σχολείο.

Το ότι το Ισλάμ των νέων είναι μια απάντηση στη σύγχρονη κοινωνική αλλοτρίωση στην οποία ζουν και όχι η συνέχεια μιας παράδοσης που γεννήθηκε σε ξένους τόπους φαίνεται κι από το γεγονός πως εντάσσονται σε αυτό και νέοι γαλλικής καταγωγής που μένουν στις ίδιες περιοχές και στα ίδια κτίρια με τα παιδιά των βορειοαφρικανών και νιώθουν το ίδιο αποξενωμένοι από τον κορμό της κοινωνίας όπως κι αυτά. Το Ισλάμ γίνεται λοιπόν στη Γαλλία μια θρησκεία των φτωχών και όσων στερούνται πολιτικών δικαιωμάτων.

Η νέα αυτή καμπή στον τρόπο με τον οποίον τα άτομα βορειοαφρικανικής καταγωγής αντιδρούν στον αποκλεισμό είναι επίσης ένα καινούργιο σκαλοπάτι στην κλίμακα των παρεξηγήσεων ανάμεσα σ' αυτούς και τους Γάλλους-Γάλλους. Οι τελευταίοι αντιμετωπίζουν αυτήν την ισλαμική αναγέννηση σαν επίθεση και σαν την απόδειξη πως είχαν δίκαιο τόσο τον καιρό να μην τους εμπιστεύονται. Την εποχή της δεύτερης υπόθεσης της ισλαμικής μαντίλας χύθηκαν τόνοι μελάνι για να υποστηριχθεί πως, από όλες τις θρησκείες, το Ισλάμ είναι η μόνη που είναι ασύμβατη με τη δημοκρατία. Η διαμάχη γύρω από την ισλαμική μαντίλα είναι ένας τρόπος να εκφραστούν όλες οι ανομολόγητες καχυποψίες (Delphy 2004). Για την πλειονότητα των Γάλλων οι γυναίκες βορειοαφρικανικής καταγωγής φορώντας τη μαντίλα κάνουν μια παράλογη επιλογή, διαλέγοντας την καταπίεση, ενώ θα μπορούσαν να διαλέξουν την ελευθερία. Μακάρι η επιλογή τους να ήταν απλώς ακατανόητη· χειρότερα, είναι ένα χαστούκι στο πρόσωπο των Γάλλων. Φορώντας τη μαντίλα οι γυναίκες αυτές σαρκάζουν τη γαλλική κοινωνία. Όπως το βλέπουν οι Γάλλοι-Γάλλοι, απορρίπτουν την ευκαιρία που τους προσφέρεται από τη χώρα υποδοχής να σπάσουν τα δεσμά του οπισθοδρομικού πολιτισμού των γονιών τους, να γίνουν «απελευθερωμένες γυναίκες», να γίνουν «Γαλλίδες».

Αυτό είναι ακατανόητο για τους Γάλλους-Γάλλους, ακόμα και για τις περισσότερες φεμινίστριες. Οι περισσότεροι άνθρωποι, παρά τις ενδείξεις για το αντίθετο, επιμένουν πως οι κοπέλες φοράνε τη μαντίλα επειδή τις πιέζουν οι πατεράδες και τ' αδέρφια τους. Κανείς δεν τις πιστεύει όταν λένε πως υπακούν στο Θεό και όχι στους άντρες. Όταν λένε πως φοράνε τη μαντίλα με τη θέλησή τους, οι άνθρωποι κουνάνε το κεφάλι. Αρχίζουν αμέσως τις υποθέσεις για δήθεν συγκαλυμμένη δράση εξτρεμιστικών ισλαμικών οργανώσεων: αν οι γυναίκες δεν έχουν ήδη πέσει θύματα χειραγώγησης, θα πέσουν σύντομα. Δεν παίρνουν στα σοβαρά το γεγονός πως πολλές γυναίκες που φοράνε τη μαντίλα στη Γαλλία και σε άλλες χώρες θέλουν να διεξάγουν φεμινιστικό αγώνα, όχι έξω, αλλά μέσα στο Ισλάμ. Η κυρίαρχη άποψη είναι πως το Ισλάμ δεν μπορεί να επανερμηνευθεί με τρόπο τέτοιο ώστε να

επιτρέπει την ελευθερία των γυναικών, ούτε εξάλλου και οποιουδήποτε άλλου. Η μόνη εγκεκριμένη επιλογή των γυναικών βορειοαφρικανικής καταγωγής είναι λοιπόν πάντα η ίδια: προκειμένου να απελευθερωθούν πρέπει να σπάσουν τα δεσμά που τις συνδέουν με την ομάδα τους και να απαρνηθούν τη μουσουλμανική τους ταυτότητα.

Βέβαια, τα διεθνή ζητήματα επηρεάζουν τη γαλλική κατάσταση. Διεθνή γεγονότα και διαμάχες έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην όξυνση της κάθε θέσης. Στη Γαλλία εντούτοις οι ρίζες της καχυποψίας είναι πολύ βαθύτερες. Η θρησκεία ήταν το πρόσχημα για να αρνηθούν πλήρη υπηκοότητα στους Αλγερινούς. Οι απανωτοί πόλεμοι εναντίον μουσουλμανικών χωρών, πρώτα ο πρώτος ιρακινός πόλεμος, στη συνέχεια ο πόλεμος εναντίον του Αφγανιστάν και τώρα ο δεύτερος ιρακινός πόλεμος, επιτάχυναν ή ευνόησαν τη στροφή προς το Ισλάμ των παιδιών των βορειοαφρικανών, που βλέπουν τους Μουσουλμάνους και τους Άραβες σαν τους κύριους στόχους των δυτικών ιμπεριαλιστών. Αντίστοιχα, τα ίδια γεγονότα ενίσχυσαν την καχυποψία των Γάλλων προς τους Μουσουλμάνους και τους Άραβες. Από την 11η Σεπτεμβρίου του 2001, οι παλαιές προκαταλήψεις για το Ισλάμ –για το οποίο πίστευαν πάντα πως ο φανατισμός ήταν εγγενές του χαρακτηριστικό– συνδυάστηκαν με τους νέους φόβους για ένα τρομοκρατικό Ισλάμ, που είναι έτοιμο να βυθίσει τον δυτικό κόσμο στο αίμα και το χάος. Ο πιο σχετικός με αυτό το ζήτημα πόλεμος είναι ο ισραηλο-παλαιστινιακός. Οι καταπιεσμένοι απόγονοι των βορειοαφρικανών ταυτίζονται με τους καταπιεσμένους Παλαιστίνιους, που είναι επίσης Άραβες, την ίδια στιγμή που κύκλοι και λόμπι που πρόσκεινται στο Ισραήλ εισάγουν στη Γαλλία την αρνητική ισραηλινή άποψη για τους Άραβες. Τα τελευταία δύο χρόνια, οι εντάσεις που ξεκίνησαν κατά τη διάρκεια του Πολέμου του Κόλπου μεταξύ των εκπροσώπων της εβραϊκής κοινότητας οι οποίοι υποστήριζαν ενεργητικά το Ισραήλ και της νεολαίας βορειοαφρικανικής καταγωγής κορυφώθηκαν. Έτσι, το τοπικό ζήτημα της στέρησης πολιτικών δικαιωμάτων από ένα τμήμα του εθνικού πληθυσμού παγιδεύεται στον ιστό μεγαλύτερων γεωπολιτικών διακυβευμάτων.

Ένας ακόμη βαθμός στη σπείρα της αποξένωσης

Οι Γάλλοι νόμιζαν πως τα παιδιά των βορειοαφρικανών θα έπαιρναν απλώς τη θέση των γονιών τους ως περιφρονημένοι «οικονομικοί μετανάστες», ως τα θύματα της εκμετάλλευσης. Τους μεταχειρίστηκαν σαν ξένους, αδιαφόρησαν για το γεγονός ότι είχαν γεννηθεί στη Γαλλία. Όταν τα παιδιά αυτά διεκδίκησαν τα δικαιώματα που απέρρεαν από τη γέννησή τους προκάλεσαν τον τρόπο της γαλλικής κοινωνίας, η οποία αντιμετώπισε κάθε αίτημα από την πλευρά τους ως απόδειξη ότι «απέτυχαν να αφομοιωθούν» και ότι «αρνούνται τις δημοκρατικές αξίες». Κοντολογίς, στα αιτήματα για ισότητα και αξιοπρέπεια, η γαλλική κοινωνία αντέδρασε σαν να ήταν όλα αδικαιολόγητα, σαν να ήταν απειλή, μια απόδειξη πόσο ανάξιοι ήταν αυτοί που τα διατύπωναν. Αυτό οδήγησε στην αποξένωση των παιδιών των βορειοαφρικανών και στη διατύπωση αιτημάτων που έμοιαζαν στους Γάλλους ακόμη πιο υπερβολικά. Η περίπτωση της «ισλαμικής μαντίλας» είναι ταυτόχρονα το σημείο και το σύμβολο των αιτημάτων αυτών.

Ο πληθυσμός αυτός άλλαξε τακτική και τώρα ζητάει να θεωρηθεί το Ισλάμ μία από τις θρησκείες που λατρεύονται ανοικτά στη Γαλλία, να θεωρηθεί γαλλική θρησκεία. Τους αρνήθηκαν την ίση μεταχείριση που ζητούσαν ως κοσμικοί πολίτες. Τώρα τη ζητάνε ως μουσουλμάνοι και το χάσμα μεγαλώνει. Για τους Γάλλους συνιστά παράδοξο και πρόκληση να διεκδικούν δικαιώματα ως μουσουλμάνοι: γιατί ήταν ακριβώς αυτό –η θρησκεία τους– που παραδοσιακά χρησιμοποιήθηκε ως απόδειξη ότι δεν μπορούν να είναι μέλη της γαλλικής κοινωνίας.

Στη γαλλική αυτή δυσανεξία το φύλο παίζει εξέχοντα ρόλο. Πρώτον, η απόρριψη των αντρών από την αγορά εργασίας τους στερεί ένα σημαντικό μέρος του ανδρισμού τους: το ρόλο εκείνου που φέρνει το ψωμί στο σπίτι. Επιτείνει την «ανάγκη» τους να βεβαιώσουν την αντρική τους ταυτότητα ελέγχοντας την σεξουαλικότητα των γυναικών, σε τέτοιο βαθμό μάλιστα που η παράδοση γίνεται καρικατούρα του εαυτού της. Δεύτερον, το γυναικείο ζήτημα ή το ζήτημα του φύλου βρισκόταν πάντα στον πυρήνα της αρνητικής εικόνας που είχαν οι

αποικιοκράτες για τους αποικιοκρατούμενους· και, αντίστροφα, στον πυρήνα της αντίστασης των αποικιοκρατούμενων αντρών. Και στις δύο περιπτώσεις, οι γυναίκες ήταν οι χαμένες: χαμένες όταν η άνεργη νεολαία βασίζει το κύρος της ομάδας της στον έλεγχο των αδελφών της· χαμένες όταν, στον ανεστραμμένο γαλλικό ρατσισμό, οι παραδοσιακοί τρόποι εξιδανικεύονται και γίνονται πιο άκαμπτοι.

Ο ρατσισμός φαίνεται έτσι να εμποδίζει κάθε αλλαγή προς το καλύτερο. Ωστόσο, παρά τα εμπόδια αυτά, φαίνεται πως τελευταία δεν οικειοποιήθηκαν το φύλο μόνον οι άντρες με αντιδραστικό τρόπο, αλλά και οι γυναίκες αυτής της ομάδας, και μάλιστα με δύο διαφορετικούς τρόπους. Ο πρώτος είναι μέσω της δράσης της ομάδας «Ούτε πουτάνες ούτε υποταγμένες» και ο δεύτερος με την φαινομενικά αντίθετη δράση των νέων γυναικών που στρεφόμενες προς το Ισλάμ το επανερμηνεύουν. Και οι δύο ομάδες, η κάθε μια με τον τρόπο της, προσπαθούν να αλλάξουν τις σχέσεις των φύλων στο εσωτερικό της ομάδας τους. Στο παρελθόν, η αλλαγή στη σχέση των φύλων εκπορευόταν από τον εξωτερικό καταπιεστή στον οποίον τα άτομα της ομάδας έπρεπε να αντισταθούν. Αυτή τη φορά εκπορεύεται από το εσωτερικό της ομάδας· γυναίκες που διεκδικούν ισχυρή ταύτιση με την ομάδα, και έτσι δεν είναι δυνατόν να απαξιωθούν ως πράκτορες των Γάλλων, ξεκινούν έναν φεμινιστικό αγώνα.

Για το «νόμο περί μαντίλας»

Στις 3 Μαρτίου του 2004, το γαλλικό κοινοβούλιο, εφαρμόζοντας τις συστάσεις μιας ειδικής επιτροπής (της επιτροπής Σταζί), επικύρωσε ένα νόμο που απαγόρευε στις μαθήτριες και τους μαθητές να φέρουν εμφανή θρησκευτικά σύμβολα στα δημόσια σχολεία. Ο νόμος αυτός αποτέλεσε την κορύφωση ενός πεντάμηνου και έντονου δημόσιου διαλόγου, κατά τη διάρκεια του οποίου τα επιχειρήματα ενός ευρέως φάσματος ακτιβιστών, συνδικαλιστών, πολιτικών αρχηγών, διαμορφωτών της κοινής γνώμης και «διανοουμένων» μονοπώλησαν το ενδια-

φέρον των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Η αντιπαράθεση δημιούργησε διαχωρισμούς κατά μήκος καινούργιων γραμμών με την ευρύτερη έννοια –δηλαδή, μεταξύ ομάδων και συνασπισμών–, καθώς πολλοί δεν κατόρθωσαν να καταλήξουν σε μια ενιαία θέση γύρω από το ζήτημα. Μολονότι αυτός ο διαχωρισμός δεν αποτυπώθηκε στην ψηφοφορία, η οποία στις δύο βασικές κοινοβουλευτικές ομάδες (το κυβερνητικό κόμμα και το σοσιαλιστικό κόμμα) ήταν σχεδόν ομόφωνη, δημιούργησε ωστόσο χάσματα στις μικρότερες αριστερές ομάδες: τους Πράσινους, την άκρα Αριστερά και τις φεμινίστριες.

Επίσημα, ο νόμος είχε ως στόχο του να στηρίξει τη γαλλική παράδοση της «λαϊκότητας», του κοσμικού χαρακτήρα του κράτους, η οποία, σύμφωνα με τη νέα αυτή ερμηνεία, απαιτεί θρησκευτική και πολιτική ουδετερότητα τόσο από τους μαθητές όσο και από τους δασκάλους στα σχολεία της Δημοκρατίας. Ωστόσο, τα επιχειρήματα που χρησιμοποιήθηκαν καθόλη τη διάρκεια της εκστρατείας κατέληγαν πάντα στα δικαιώματα των γυναικών. Όλοι συμφωνούσαν πως η ισλαμική μαντίλα είναι σύμβολο της κατωτερότητας των γυναικών και, ως εκ τούτου, υπονομεύει την αρχή της ισότητας των φύλων. Οι υπέρμαχοι του νόμου ισχυρίστηκαν πως η μαντίλα δεν θα ήταν δυνατόν να γίνει ανεκτή για αυτόν ακριβώς το λόγο: οι αντίπαλοί του επισήμαναν πως οι γυναίκες που την φορούν μπορεί να της προσδίδουν άλλες σημασίες, πως πολλά άλλα σύμβολα γυναικείας κατωτερότητας γίνονται αποδεκτά και πως, τέλος πάντων, η αποβολή κοριτσιών από το σχολείο είναι πολύ σκληρή μεταχείριση, καθώς θέτει σε κίνδυνο τις ευκαιρίες τους να μορφωθούν, πως το συνταγματικό δικαίωμα στη μόρφωση θα πρέπει να προέχει κάθε άλλης σκέψης.

Τα επιχειρήματα αυτά δεν έπιασαν τόπο και λίγο μείωσαν την αποστροφή που νιώθουν οι Γάλλοι μπροστά στη θέα της ισλαμικής μαντίλας, συναίσθημα που εξέφρασε πολύ καλά ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο οποίος, σε μια επίσκεψή του στην Τυνησία, δήλωσε πως η μαντίλα «αποτελεί εκδήλωση επιθετικότητας προς τον γαλλικό λαό». Ωστόσο, πίσω από την αποστροφή αυτή, κρύβεται μια ασυνείδητη αποικιοκρατική θεώρηση του «αραβικού» πληθυσμού, την οποία δεν

εξέφρασαν ποτέ οι υπέρμαχοι της απαγόρευσης. Αντίθετα, για να δικαιολογήσουν την απαγόρευση της μαντίλας, οι υπέρμαχοι κατέφυγαν σε μια δημοφιλή και διαδεδομένη σύγχρονη θεωρία: αυτή της «παγκόσμιας ισλαμικής συνωμοσίας», της «σύγκρουσης των πολιτισμών». Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, οι κοπέλες φοράνε τη μαντίλα καθ' υπόδειξη των μουσουλμάνων φονταμενταλιστών, είναι ένα είδος δοκιμασίας στην οποία υποβάλλουν τη Γαλλία, προσπαθώντας να θέσουν σε δοκιμασία «τα όρια της δημοκρατικής ανοχής». Και, συνεχίζει το επιχειρήμα, εάν ανεχθούμε τη μαντίλα, τότε οι Μουσουλμάνοι θα ενθαρρυνθούν να υπονομεύσουν ακόμη περισσότερο τη Γαλλική Δημοκρατία και θα ζητήσουν να αντικατασταθεί ο γαλλικός αστικός κώδικας από τη Σαρία. Το γεγονός πως κανείς από την μουσουλμανική κοινότητα δεν είπε ποτέ τίποτε που να υπονοεί έστω και αμυδρά αυτή τη θέση δεν θεωρήθηκε σχετικό με τη συζήτηση – δεν περιμένει βέβαια κανείς από τους συνωμότες να αποκαλύψουν τα σχέδια τους.

Καθώς μαινόταν η διαμάχη, οι κατηγορίες και οι φόβοι που διατυπώνονταν γινόταν όλο και πιο παρανοϊκοί,² δείχνοντας στους «Άραβες», μουσουλμάνους και μη, πως οι Γάλλοι δεν αρκούνται απλώς να εφαρμόζουν διακρίσεις εις βάρος τους, αλλά και πως τους θεωρούν εσασει ύποπτους. Η υποψία πως μουσουλμάνοι φονταμενταλιστές δρουν ελεύθερα στις τάξεις των ατόμων βορειοαφρικανικής καταγωγής και υπαγορεύουν τις συμπεριφορές και την πολιτική τους δράση καθιστούσε τους ανθρώπους αυτούς μια πέμπτη φάλαγγα που, με ή χωρίς την θέλησή της, απεργαζόταν την κατάληψη της χώρας από τους Ισλαμιστές.

Έτσι, μολονότι οι αδικίες που υφίσταται ο πληθυσμός αυτός αναφέρθηκαν, τελικά πέρασαν σε δεύτερη μοίρα, καθώς τις συνέκριναν με την απειλή που τα άτομα βορειοαφρικανικής καταγωγής εκπροσωπούν. Αυτό φαίνεται ξεκάθαρα στον ίδιο το νόμο. Τα μέλη της επιτροπής Σταζί δήλωσαν πως απογοητεύτηκαν από το γεγονός ότι τα κοινωνικά μέτρα ενάντια στις ρατσιστικές διακρίσεις που είχαν προτείνει μαζί με την απαγόρευση της μαντίλας είχαν τελικά απαλειφθεί από το νόμο. Ωστόσο, τέτοιες διαμαρτυρίες μοιάζουν υποκριτικές

αντίθετα, είναι πολύ πιθανόν η επικέντρωση του ενδιαφέροντος στη μαντίλα να είχε έτσι σχεδιαστεί ώστε τελικά να επισκιαστούν οι αδικίες που γίνονται εις βάρος του πληθυσμού βορειοαφρικανικής καταγωγής. Η ανάγκη για βελτίωση της θέσης τους θα φαίνεται λιγότερο επείγουσα στο μέλλον, εάν παράλληλα ο πληθυσμός αυτός θεωρείται ύποπτος μιας παγκόσμιας συνωμοσίας.

Οι περισσότερες φεμινιστικές ομάδες συντάχθηκαν με αυτή την επιχειρηματολογία, λες και σε μια νύχτα οι πολιτικοί είχαν γίνει όλοι φεμινιστές και είχαν συνταχθεί ολόψυχα με τα δικαιώματα των γυναικών. Οι φεμινίστριες μπήκαν στη διαμάχη ακολουθώντας τις γραμμές που είχε χαράξει η κυβέρνηση: η απαγόρευση της μαντίλας έγινε η πρώτη τους προτεραιότητα, αφήνοντας σε δεύτερη μοίρα αιτήματα τα οποία, αν και διατυπώνονται εδώ και χρόνια, δεν είχαν ποτέ αποσπασει την προσοχή του πολιτικού κόσμου – αιτήματα για δράση ενάντια στην οικογενειακή βία, για την εφαρμογή του νόμου που επιτρέπει την άμβλωση, για ίσους μισθούς κ.λπ. Η διαμάχη θα ήταν ίσως μια ευκαιρία για τις φεμινίστριες να αποκαλύψουν την υποκρισία του κράτους και να επιμείνουν πως πρώτα έπρεπε να ικανοποιηθούν τα ουσιαστικά τους αιτήματα· αντίθετα, οι περισσότερες επέμειναν πως η απαγόρευση ενός συμβόλου ήταν πιο σημαντική από τις πραγματικές αλλαγές στην κατάσταση των γυναικών. Από τη σκοπιά του κράτους, ο νόμος ήταν επιτυχία· μ' ένα συμπάρο τρία τρυγόνια: η απαγόρευση της μαντίλας τους απάλλαξε από την ανάγκη να αντιμετωπίσουν τις ρατσιστικές διακρίσεις και απορρόφησε την πίεση να αμβλύνουν τις ανισότητες ανάμεσα στα φύλα, καθώς οι φεμινίστριες συμφώνησαν να ανταλλάξουν τα ουσιαστικά τους αιτήματα με μια συμβολική ικανοποίηση. Επιπλέον, απέσπασε τη δημόσια προσοχή από την απόφαση της κυβέρνησης να αποδιοργανώσει το κράτος κοινωνικής πρόνοιας.

Με τη διαμάχη αυτή το χάσμα στο εσωτερικό του φεμινιστικού κινήματος απέκτησε μια δυναμική που ίσως αποδειχτεί πιο επίμονη από άλλες εσωτερικές διαφωνίες. Το ρήγμα μεταξύ των Γάλλων-Γάλλων και των παιδιών των μεταναστών βάθυνε κατά πολύ. Ενώ οι τελευταίοι επιμένουν πως έχουν την πρόθεση να ασκήσουν πλήρως την ιδιότητα

του πολίτη που δικαιούνται, το γαλλικό κράτος έδειξε ξεκάθαρα πως η δική του πρόθεση του είναι να συνεχίσει να τους μεταχειρίζεται ως υποταγμένους ιθαγενείς, να τους ανέχεται ενώ υποφέρουν.

Μετάφραση: Ομάδα Σύγχρονων Θεμάτων

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αυτό άλλαξε στο διάστημα μεταξύ Νοεμβρίου 2003 και Μαρτίου 2004. Η ομάδα αυτή που δημιουργήθηκε από μια αντιρατσιστική ομάδα («SOS-Racisme»), η οποία με τη σειρά της δημιουργήθηκε από το Σοσιαλιστικό Κόμμα, έγινε μια από τις βασικές υπέρμαχους του νόμου. Ταυτόχρονα, το κυβερνών δεξιό κόμμα την προσεταιρίστηκε με δουλειές και κυβερνητικές θέσεις και, πολύ λογικά, στη συνέχεια κατήγγειλε τους νεαρούς Άραβες, και ιδιαίτερα τους Μουσουλμάνους, ως εκ φύσεως βιαστές και τις «μαντιλοφορεμένες» γυναίκες ως εχθρούς. Με αυτόν το δημόσιο λόγο, το μέλλον της ως εκπροσώπου της εξουσίας στα γκέτο δεν μοιάζει πια τόσο λαμπρό, αλλά η κυβέρνηση κατόρθωσε για μια ακόμη φορά να διασπάσει την κοινότητα, κάτι που πιθανόν στα μάτια της να είναι πιο σημαντικό.

2. «Η ανάγνωση της έκθεσης αποκαλύπτει πως η επιτροπή θεώρησε δεδομένες δύο αναπόδεικτες υποθέσεις: πρώτον, πως ο κοσμικός χαρακτήρας της Γαλλίας απειλείται από την “άνοδο του Ισλαμισμού”· δεύτερον πως η απειλή αυτή προέρχεται από οργανωμένες “φονταμενταλιστικές” ομάδες, που δεν κατονομάζονται ποτέ». Alain Gresh, «Les faux-semblants de la commission Stasi», *Politis*, 5-11 Φεβρουαρίου 2004.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Amara, F. (2003): *Ni pute Ni soumise*, Παρίσι, La Decouverte.
 Beaud, S. και Pialoux, M. (2003): *Violences urbaines, violences sociales*, Παρίσι, Fayard.
 Bataille, Ph. (1997): *Le Racisme au travail*, Παρίσι, La Decouverte.
 Bellil, S. (2002): *Dans l'enfer des tournantes*, Παρίσι, Denoel.

- Clancy-Smith, J. (1996): « La femme arabe », στο Sonbol, A. κ.ά: *Women, The Family, and Divorce Laws in Islamic History*, Σύρακιουζ, Syracuse University Press, σ. 52-63.
- Delphy, Ch. (2004): « Une affaire française », στο Nordman, Ch.: *Le Foulard islamique en question*, Παρίσι, Editions Amsterdam.
- Fanon, F. (2001): « L'Algérie se dévoile », στο *L'an V de la Révolution algérienne*, Παρίσι, La Découverte et Syros, σ. 16-50 (1^η έκδ. 1959).
- Gadant, M. (1995): *Le Nationalisme algérien et les femmes*, Παρίσι, L'Harmattan.
- Gaspard, F. και Khosrokhavar, F. (1995): *Le foulard et la République*, Παρίσι, La Découverte.
- Hamel, Ch. (2003α), « L'intrication des rapports sociaux de sexe, de "race", d'âge et de classe: ses effets sur la gestion des risques d'infection par le VIH chez les Français descendant de migrants du Maghreb », διδακτορική διατριβή, Παρίσι, EHESS.
- Hamel, Ch. (2003β): « "Faire tourner les meufs". Les viols collectifs: discours des médias et des agresseurs », *Gradhiva* 33, σ. 85-92.
- Jaspard, M. κ.ά. (επιμ.) (2003): *Les violences envers les femmes en France. Une enquête nationale*, Παρίσι, La Documentation française.
- Khosrokhavar, F. (1997): *L'islam des jeunes*, Παρίσι, Flammarion.
- Simon, P. (1997): « La statistique des origines: l'ethnicité et la "race" dans les recensements aux Etats-Unis, Canada et Grande-Bretagne », *Société Contemporaine* 26, σ. 11-44.
- Simon, P. (1998): « Nationalité et origine dans la statistique française. Les catégories ambiguës », *Population* 3, σ. 541-568.
- Tribalat, M. (1995): *Faire France. Une enquête sur les immigrés et leurs enfants*, Παρίσι, La Découverte.
- Tripier, M., (1999): « De l'enjeu des statistiques "ethniques" », *Hommes et Migrations* 1219, σ. 27-31.
- Wieviorka, M. κ.ά. (επιμ.) (1992): *La France raciste*, Παρίσι, Seuil.

ROBERT CASTEL*

Οι δυσμενείς διακρίσεις.
Το έλλειμμα της ιδιότητας του πολίτη
στους νέους των προαστίων

Η πιο πειστική ερμηνεία που μπορεί να προτείνει κανείς για τις βιαιότητες που ξέσπασαν στις πόλεις [της Γαλλίας] το φθινόπωρο του 2005 είναι ότι επρόκειτο για μια εξέγερση της απόγνωσης. Οι νεαροί στασιαστές δεν διεκδικούσαν τίποτα, οι παρεμβάσεις τους φαίνονταν αυτοσχέδιες και σποραδικές. Συγκρούονταν με τις δυνάμεις της τάξης, πυρπολούσαν αυτοκίνητα και δημόσια κτίρια με φλογοβόλες και άγριες εφόδους οργής. Τέτοιου είδους αντιδράσεις φέρνουν στο νου τις «εξεγέρσεις των χωρικών», τους ξεσηκωμούς και άλλες λαϊκές «ταραχές» που σφράγισαν την ιστορία των προβιομηχανικών κοινωνιών, προτού οι εξεγέρσεις αρχίσουν να διοχετεύονται σε οργανωτικές δομές οι οποίες εξέφραζαν ένα σχέδιο κοινωνικού μετασχηματισμού. Το στοιχείο που καταρχάς εντυπωσιάζει σε αυτά τα συμβάντα είναι η απουσία αναγνωρισμένων ηγετών, συγκροτημένων οργανώσεων, δεδηλωμένων στόχων και συγκεκριμένων διεκδικήσεων που θα μπορούσαν να καταλήξουν σε αποτελέσματα (εκτός ίσως από το αίτημα για παραίτηση του [τότε] υπουργού εσωτερικών Νικολά Σαρκοζί, το οποίο ήταν όμως μια απαίτηση που τέθηκε στο πλαίσιο μιας διαπροσωπικής αντιπαράθεσης, παρά μιας πολιτικής διεκδίκησης). Η απουσία κάθε μελλοντικής προο-

* Robert Castel (Ρομπέρ Καστέλ), κοινωνιολόγος, Διευθυντής Σπουδών στην Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Παρίσι.